

Suđenje Giordanu Brunu

Kukuruzović, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:169871>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

PREDDIPLOMSKI DVOPREDMETNI STUDIJ ENGLESKOG JEZIKA I
KNJIŽEVNOSTI I POVIJESTI

Matija Kukuruzović

SUĐENJE GIORDANU BRUNU

Završni rad

MENTOR: Doc. dr. sc. Dubravka Božić Bogović

Osijek, 2016.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
FILOZOFSKI FAKULTET U OSIJEKU
ODSJEK ZA POVIJEST
STUDIJSKA GRUPA: ENGLESKI JEZIK I KNJIŽEVNOST I POVIJEST

Matija Kukuruzović

SUĐENJE GIORDANU BRUNU

Završni rad

Znanstveno područje, polje, grana:

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska ranonovovjekovna povijest

MENTOR: Doc.dr.sc. DUBRAVKA BOŽIĆ BOGOVIĆ

Osijek, rujan 2016.

SADRŽAJ

I. SAŽETAK	4
II. UVOD	5
1. POVIJESNO-KULTURNI KONTEKST	7
2. ŽIVOT I SMRT GIORDANA BRUNA	
2.1. DJELOVANJE PRIJE UTAMNIČENJA	10
2.2. SUĐENJE I SMRT	13
3. ODJECI	16
4. ZAKLJUČAK	18
5. LITERATURA	19

I. SAŽETAK

Giordano Bruno (Nola, 1548. – Rim, 1600.) jedan je od najznačajnijih pojedinaca svojega doba. Dominikanski redovnik kojega još u mladosti izbacuju iz reda, luta Europom te piše i naučava. Iznosi ideje o beskonačnosti svemira, nadograđujući na Kopernikovu heliocentričnu teoriju. Zbog ovoga nauka i heterodoksnih teoloških stavova 1593. godine ga hvata Rimska inkvizicija i nakon sedmogodišnjeg procesa osuđuje za herezu. Predan svjetovnim vlastima, biva spaljen na lomači. Njegov otpor ispitivačima uskoro postaje općepoznat i on postaje ikona borbe za slobodu mišljenja pred prijetnjom smrti. U 19. stoljeću, u skladu s tadašnjim intelektualnim predodžbama, postaje mučenik za znanost i iskorištava ga se najčešće pri kritici organizirane religije. Novija historiografija nastoji dobiti nijansirani uvid u njegovu osobnu povijest.

II. UVOD

Kip Giordana Bruna stoji na Campo de' Fiori, trgu cvijeća. Kao javni spomenik, današnjemu turistu često predstavlja tek još jedan poluosvrt u nizu obeliska, fontana i herojskih prikaza svake vrste kojima je Rim krcat. Godine 1889., kad je podignut, u gradu se digla prava halabuka. Lik u dominikanskoj odori, navučene kapuljače, gleda na sjeverozapad, preko Tibera na trg i Baziliku svetog Petra. Lokalni učenjaci, progresivni političari, mladi talijanski liberalni nacionalisti, su takvim odabirom mjesta i usmjerenja kipa ispoštovali orijentaciju samoga trga, u isto vrijeme odašiljući snažnu i jasnu poruku: pobijedila je sloboda. Italija je napokon ujedinjena sekularna država. Mračnjaštvo i dogmatizam prepustili su mjesto napretku i razumu. Crkvi je onemogućeno da i dalje zarobljava ljudske umove, slijedi novo doba.¹ Papa Lav XIII. (1878.-1903.) užasnut je otvorenim antireligijskim sentimentom masonskih parada koje defiliraju gradom. I danas kip Giordana Bruna služi kao odredište hodočašća mnogih ateista i slobodnih mislilaca.² 17. veljače u svečanom dostojanstvu prisjećaju se najveće žrtve koju je prinio na oltar slobodnog istraživanja. Javno je iznosio svoja uvjerenja, temeljena na racionalnom promišljanju svijeta, stradavši pritom zbog direktnog sudara s naukom Katoličke crkve koja je tada držala neprikosnoveni primat na istinu.

Ako se zadubimo u Brunov trenutak u pokušaju da ga protumačimo, uviđamo da nam je vrlo teško i varljivo operirati gore iznesenim pojmovima i gledištima. Bruno živi četiri i pol stoljeća prije nas, te nam se čak i toliko često upotrebljavan naziv kauze njegova mučeništva, riječ „znanost“, pokazuje sasvim neupotrebljivom. Njegova promišljanja ne mogu se smatrati znanstvenima budući da u njima ne nudi osporivu hipotezu niti sustavno za svaku svoju tvrdnju osmišljava metode provjere njene istinitosti. Ipak, ne možemo poreći trag koji je ostavio na razvoj prirodnih znanosti kakve danas poznajemo, ili barem mjesto koje u tom povijesnom slijedu zauzima. Njegove spekulacije obuhvaćaju najmanje čestice, minerale, živa bića, tijela u svemiru, pretpostavljaju postojanje jedinstvenog sustava kojega su sve te razine postojanja dionici. Knjige koje je napisao daju poticaj za teoretiziranje filozofima prirode koji dolaze nakon njega.³ Njegova smrt inspirira herojski narativ znanosti koji opstaje do dana današnjeg.

¹ Paul Richard Blum, *Giordano Bruno - An Introduction*, Rodopi, Amsterdam/New York, 2012., str. 113

James Lewis McIntyre, *Giordano Bruno*, MacMillan&Co., London, 1903, vii

² Alessandra Stanley, "Honoring a Heretic Whom Vatican 'Regrets' Burning, New York Times, 18. veljače 2000., link: http://www.nytimes.com/2000/02/18/world/honoring-a-heretic-whom-vatican-regrets-burning.html?_r=0 (provjeren 20. rujna 2016.)

³ Blum, str. 110

Ovaj je rad pokušaj tumačenja značaja inkvizicijskog procesa nad Giordanom Brunom. Prvi dio razrade sadržava kratak pregled intelektualnih silnica u europskoj kulturi Brunova vremena koje mogu dodatno zakomplicirati, ali i utanačiti viđenje inkvizicijskog postupka. Pojedinsti suđenja i smaknuća sačuvane u izvorima, zajedno s pitanjima koja vuku za sobom, bit će predstavljene u drugome dijelu nakon kratkog životopisa. Slijedi pregled odjeka Brunova stvaralaštva, i, još važnije za ovaj rad, odjeka njegove tragične sudbine u znanosti, politici i ideologijama novoga vijeka. Zaključni dio donosi pokušaj detekcije suvremenih shvaćanja i pojmovnih podjela kroz koje, vjerojatno i nužno, sagledavamo Brunov slučaj.

1. POVIJESNO-KULTURNI KONTEKST

Ovaj dio rada nastoji kroz iznošenje podataka o renesansi u Italiji i na širem europskom prostoru stvoriti sliku koju ne bi valjalo ignorirati u daljnjoj razradi Brunova života i stvaralaštva te konca. Može se reći da će se ovdje bolje osvijetliti reakcija na njegove stavove i ponašanje koja uvjetuje i njegovu spektakularno nasilnu smrt, negoli će to biti moguće, dakako, s njegovim osobnim motivacijama za ustrajno navođenje samoga sebe na takav kraj. Ono što će ovdje biti prikazano više je vezano uz tadašnje intelektualne struje, teorije o svijetu, nama danas začudno kombiniranje „religijskog“ i „magijskog“ s „filozofskim“ i „znanstvenim“, nego uz politička i ekonomska zbivanja.

U 16. se stoljeću tiskarske radionice otvaraju širom Europe. Knjige postaju masovno dostupne, barem u povlaštenim krugovima. Komunikacija među misliteljima je znatno ubrzana, a nova produkcija ubrzo nailazi na interes u udaljenim gradovima. Premreženost i output u književnosti i učenjaštvu eksponencijalno rastu. Otkriće novih područja predstavlja velik izazov za učenjake: razvijaju se tehnike izrade karata, u praksi se dokazuje da je Zemlja okrugla, bilježe se novootkrivene životinje i biljke.⁴

Aristotel je vrhunski autoritet kako svugdje, tako i u filozofiji prirode, tada najprestižnijoj od disciplina koje se bave objašnjavanjem postanka, funkcioniranja i mijena prirode, tj. svog stvorenog svemira. Vrhunac potvrde istinitosti hipoteze je silogizam.⁵ Matematika i eksperiment shvaćeni su kao niže vrste spoznaje, povezane s magijom tj. alkemijom. Još se kroz srednji vijek javljaju ideje koje izmještaju Zemlju iz središta svemira, no većina mislilaca ostaje vjerna Ptolomejevom viđenju jer su prirodno-filozofska objašnjenja za geocentričnu koncepciju bila brojnija s uvaženijom tradicijom,⁶ dok se promatranjem još nije došlo do suprotnih zaključaka – kako je gore već istaknuto, empirijsko utvrđivanje činjenica nije se shvaćalo kao posao dostojan pravoga učenjaka. Ipak, u 16. se stoljeću svojim promicanjem heliocentričnog poimanja uređenja svemira javlja Nikola Kopernik. Poljski astronom matematički modelira potencijalno održivi sustav kojemu Zemlja nije u središtu. Umire ubrzo nakon izdavanja knjige *De revolutionibus orbium coelestium* tako da ne stiže odgovarati za napisano, premda među katolicima niti ne postoji osobito velik entuzijazam za

⁴ John Henry, „The Fragmentation Of Renaissance Occultism And The Decline Of Magic“, *History of Science*, br. 46, Science History Publications, Cambridge (UK), 2008., str. 22, 23

⁵ Isto 32

⁶ Morritz Hutten, „A new Cosmos – a novel Physics: The scientific reception of the heliocentric world view in the Renaissance“, str. 5, 6

gonjenjem, s izuzetkom dominikanaca⁷ čiji su napori ostali bez ploda idućih sedam desetljeća. Luther, Melanchton i Calvin su zaprepaseni bogohuljenjem. Luther kaže: „Nije Jošua rekao Zemlji da stane, već Suncu!“⁸ Kopernikovo se djelo shvaća kao prirodno-filozofski nemušto, no astronomski korisno.

Magijski/alkemijski pothvati bili su manje podupirani od strane službenih institucija visoke naobrazbe i naučavanja. Mora se napomenuti kako se pod magijom u doba renesanse podrazumijeva širok spektar praksi i sustava mišljenja, od kojih su poneki bili u potpunoj opreci. Magija je i narodno praznovjerje, i doktor Faust koji Đavlu prodaje dušu, i mag u laboratoriju koji svoje dane provodi bilježeći koja tvar s kojom drugom na kakav način reagira pod kakvim uvjetima. Magija se ne smatra nužno bavljenjem natprirodnim ili neprirodnim. Predmet proučavanja tu je utjecaj na i kroz okultna (skrivena) svojstva tvari i tijela u prirodi s konkretnim ciljevima na pameti i, vrlo često, duboko prožimljućom željom da se iznađu svakojaka rješenja koja bi mogla biti od opće koristi. Pristupi bavljenju magijom variraju. Idealan mag eksperimentom i racionalnom prosudbom dolazi do zaključaka, a svoje znanje nadopunjuje iz pouzdanih izvora, slušajući ili čitajući bilješke o eksperimentima koje on ne bi mogao ili stigao izvesti, ili objašnjenja koja bi ga mogla uputiti u pravom smjeru. Ako želi zabušavati, ima dva puta kojima može krenuti. Prvi je onaj tzv. magije simbola, koja iskorištava unutarnju moć pojedinih simbola, numerologije, inkantacija itsl. da utječu na materijalnu zbilju, te u isto vrijeme prepoznavanje raspoznatljivih obilježja koja su Bog i Priroda ostavili na tijelima u svijetu kako bi ljudi mogli prepoznati njihove koristi. Drugi je čarobnjaštvo: nekromantija, teurgija, vještičarenje, prizivanje duhovnih bića.

Ni magija simbola ni čarobnjaštvo u pojmovima toga doba nisu zadiranja u nadnaravno. Jedini koji djeluje van granica i zakona stvorenoga je Bog. Čak i duhovna bića, među kojima se osobito ističe Đavao, u ovom svijetu mogu djelovati jedino u skladu s prirodnim zakonima. Vrag je naprosto najiskusniji mag, ima puno iskustva u stvorenom svijetu i poznaje skrivena svojstva tvari i tijela.⁹

Vjerske vlasti su, naravno, vrlo sumnjičave prema svakom spomenu magije, čak i kad je očito da se radi o promišljenijim sustavnim eksperimentalnim naporima. Teško je, naime, sa sigurnošću potvrditi da je efekt magijskoga djelovanja zaista posljedica točno objašnjenog

⁷ Robert S. Westman, „The Copernicans and the Churches“ u: *God and Nature: Historical Essays*, University of California Press, Los Angeles, 1986., 88-89

⁸ Thomas Kuhn, *The Copernican Revolution*, Harvard University Press, Cambridge, Ma., 1995., str. 191-192

⁹ Za zadnja dva odlomka usp. Henry, j., „The Fragmentation Of Renaissance Occultism And The Decline Of Magic“

djelovanja skrivenih svojstava ili je tu riječ o nenamjerno izvedenom ritualu gdje demoni utječu na stvarne prirodne procese i tako zavaravaju maga glede istih. Još u 17. stoljeću takve su nedoumice morale velike umove. Anegdota o Johnu Flamsteedu(1646.-1719.), prvomu engleskom kraljevskom astronomu, koju je on sam navodno ispričovijedao svomu prijatelju Williamu Whistonu, govori o pralji kojoj je ukradena lanena plahta. Neobrazovana žena je, brkajući astronomiju i astrologiju, očekivala da bi je Flamsteed mogao svojim proročkim darom uputiti na mjesto gdje je plahta odnesena. Htijući se našaliti na njen račun, Flamsteed počne iscrtavati kvadrate i krugove po svomu uredu i nakon toga izbrblja prvo mjesto koje mu je palo na pamet. Na njegovo zaprepaštenje, pralja je na tom mjestu zaista pronašla plahtu. On ju je uputio da nikoga ne šalje k njemu s istim problemima, budući da je očito da ga Đavao kuša.¹⁰

Teoretiziranje o postanku, obliku i funkcioniranju svijeta je u renesansi često provjeravano kako bi se utvrdila teološka ispravnost i čudorednost, te kako bi se otklonile opasnosti po javni moral. Takve provjere nisu morale dolaziti u obliku inkvizicijskih postupaka ili progona. Učestalije je bilo komentiranje i rasprava unutar sveučilišnih i sličnih krugova o djelima koja bi netko smatrao teološki netočnima, a na kraju krajeva crkvene vlasti nisu se mogle baviti svom književnom produkcijom, za svaku knjigu osnivati istražne komisije koje bi trošile mjesece i godine na mukotrpnu egzegezu. S druge strane, još i danas, a kamoli u doba neizdiferenciranih prirodnih znanosti, vrlo je lako zamisliti mislioca koji svoj sustav promišljanja prirode ne bi bio u stanju manje-više odvojiti od svojih religijskih shvaćanja. Na primjeru Giordana Bruna ova se tvrdnja izvrsno oslikava.

¹⁰ Henry, str. 17

2. ŽIVOT I SMRT GIORDANA BRUNA

2.1. DJELOVANJE PRIJE UTAMNIČENJA

Filippo Bruno rođen je 1548. godine na području Nole, u blizini Napulja, u zaseoku pod brdom Cicala. Otac Giovanni mu je bio vojnik. Od najranijeg djetinjstva ističe se sposobnošću pamćenja. U rodnom kraju, piše, susreće se s brojnim duhovima i neobjašnjivim pojavama.¹¹

Do četrnaeste godine odlazi na školovanje u Napulj. Sa sedamnaest oblači dominikansku halju i stupa u novicijat. Uzima ime Giordano. S dvadeset i četiri biva zaređen.¹² Pred papom pokazuje svoje pamćenje recitirajući psalam na hebrejskom.¹³ Već u novicijatu upada u nevolje: sa zida svoje sobe skida sve slike svetaca i ostavlja samo raspelo, a mlađem kolegi preporučuje nekakve hagiografije umjesto lagane marijanske literature i time ga uznemiruje.¹⁴ Za vrijeme svećeništva nadređeni u redu počinju ga sumnjičiti za hereze, pokreću inkvizicijsku istragu i izbacuju ga iz reda. Godine 1576. bježi u Rim gdje saznaje da i tamo imaju optužnicu od 130 točaka sastavljenu protiv njega. Optužuju ga da je čitao crkvene oce s komentarima Erazma.¹⁵ Ubrzo odlazi preko Nolijs, Savone i Torina u Veneciju gdje daje tiskati knjigu *O znakovima vremena*.¹⁶

Nakon dolaska u Francusku i puta za Lyon ne može se sa sigurnošću tvrditi gdje se nalazio (spominju se Torino, Padova, Brescia, Bergamo, Milano i prezimljavanje u Chamberyju u Savoiji na putovanju za Lyon u zimi 1578. na 1579. godinu), sve do 1579. godine kad se pojavljuje u Ženevi i počinje raditi na korekturi u nekoj tiskari.¹⁷ Ubrzo biva izopćen i iz kalvinističke zajednice nakon sukoba s uglednim profesorom ženevskog sveučilišta Antoineom de la Fayeom kojeg sam zakuhava, a vjerojatno je bila riječ o tome da je napadao doktrinu predestinacije. Ubrzo odlazi iz Ženeve natrag u Francusku. Nakon kraćeg boravka u Lyonu, odlazi u Toulouse gdje dobiva doktorat iz teologije i biva postavljen za predavača filozofije. Godine 1581. odlazi u Pariz gdje održava teološka predavanja i ubrzo postaje poznat, opet po svom izvrsnom pamćenju. Kralj Henrik III. se počinje zanimati za njega. Bruno ga očarava, te

¹¹ McIntyre, J. L., *Giordano Bruno*, 3-8

Blum, 1-2

¹² McIntyre 8 tvrdi da je započeo školovanje s 11 a Redu pristupio u svojoj 15. godini; Blum 2 pretpostavlja malo kasniji početak školovanja i pristupanje dominikancima, s 14 i 17 godina

¹³ Frances Yates, *Art of Memory*, Routledge, London, 1999., 199

¹⁴ McIntyre 9-10

¹⁵ McIntyre 10

Blum 6-7

¹⁶ McIntyre 11

Blum 9

¹⁷ Blum 9

mu 1582. posvećuje svoju knjigu *O sjenama ideja*, kao i još nekoliko djela o mnemotehnikama. U Parizu postaje omiljen u visokim društvenim krugovima.¹⁸

Godine 1583. s Henrikovim pismima preporuke dolazi u Englesku kao gost veleposlanika de Castelnaua. Ubrzo se zakrvio s tamošnjim intelektualcima poradi svojih simpatija za Kopernikov model. Izriče brojne uvrede na račun neotesanih Engleza, snubi im kraljicu i ulizuje se njenom pouzdaniku Philippu Sidneyju, a stiže i izdati svoje najznačajnije traktate u kojima iznosi ideje o beskonačnosti svemira i mnoštvu naseljenih svjetova u njemu. Zbog prepirki s tamošnjim uglednicima ne dobiva željeno mjesto profesora na Oxfordu.¹⁹

Godine 1585. Castelnau je opozvan i Bruno u njegovoj pratnji odlazi u Pariz. Na putu su opljačkani. Tamo se ne zadržava dugo jer ni tamo više nije u milosti nakon svađe sa zemljakom Fabriziom Mordenteom oko značaja njegovoga novog posebnog šestara za koji je Bruno tvrdio da, iako ga je Mordente izumio, on kao puki matematičar nema kapaciteta prodrijeti u tajnu koju krije. Pravi veliki skandal i na College de Cambraiju.²⁰ Godine 1586. odlazi u Njemačku, gdje se na dvije godine zapošljava na sveučilištu u Wittenbergu, predajući o Aristotelu. Stari knez pred kraj te iste godine umire, na vlast dolazi sin koji za razliku od oca luterana simpatizira kalviniste, te Bruno nekako izdržava nepovoljnu promjenu sve do početka 1588. godine.²¹ Kreće u Prag gdje pokušava doći pod okrilje Rudolfa II., poznatog mecene magova, astrologa, alkemičara i okultista. U Pragu ne pronalazi stalnog zaposlenja, ali uspijeva od Rudolfa iskamčiti tristo talira za posvetu raspravi *Stotinu i šezdeset teza suprotiva današnjim matematičarem i filozofom* i stiže u Helmstedt gdje ga i luterani ekskomuniciraju. Godine 1591. u Frankfurtu saznaje za dva posla koja bi mogao obavljati u Italiji: predavačko mjesto na sveučilištu u Padovi i privatna služba kod mletačkog patricija Giovannija Moceniga koji se zainteresirao za njegov nauk o umijeću pamćenja.

U Padovi ne dobiva stalno mjesto predavača matematike i u proljeće 1592. godine dolazi u Veneciju. Rad za Moceniga ga ne zadovoljava i nakon dva mjeseca u njegovoj službi odlučuje se ponovno otisnuti u bijeli svijet. Mocenigo ga nato prijavljuje mletačkoj Inkviziciji i 22. svibnja biva uhićen. Odbacuje optužbe za bogohuljenje zasnovane na njegovom naučavanju o

¹⁸ Blum, 10-11, 13, 14

¹⁹ Isto, 25-29

McIntyre, 21-33

Hilary Gatti: „Petrarch, Sidney, Bruno“, *Essays on Giordano Bruno*, Princeton University press, Princeton/Woodstock, 2011., str. 115-126

²⁰ Blum, 70-73, 77-78

²¹ Isto, 79-80

mnoštvu svjetova, i kad se čini da bi se mogao izvući, Rimska inkvizicija šalje zahtjev za njegovim izručenjem. U veljači 1593. godine poslan je u Rim²²

²² Blum, 89-90, 102

2.2. SUĐENJE I SMRT

U vrijeme inkvizicijskih postupaka i tamnica nije bilo uobičajeno u procesu provesti sedam godina. Od dvadeset i jednog zatvorenika koje je rimska Inkvizicija držala u vrijeme pravljenja popisa u travnju 1599. godine, samo je još jedan uz Bruna u zatočeništvu proveo više od godinu dana. Postoji nekoliko mogućih objašnjenja zašto se Brunov proces toliko otegnuo. Nije izgledno da je Inkviziciji bilo teško pribaviti njegova djela za čitanje i analizu, budući da su 1590-ih bila prilično popularna. Brunovo čvrsto pristajanje uz svoje stavove jedan je od njih, no ako se samo to uzme u obzir, lako je očekivati da bi osuđujuća presuda za herezu bila donesena i ranije. Pretpostavlja se da su se oko njegove sudbine podosta brinuli njegova bivša subraća dominikanci, kojima se mogući skandal s javno smaknutim bivšim dominikancem ne bi nikako mogao dobro odraziti na reputaciju. Pretpostavlja se i da ga je sam papa Klement VIII. (1592.-1605.) pokušavao pridobiti na stranu pravovjerja kako bi iskoristio njegovu vatrenu polemičarsku narav i intelektualnu izvrsnost za probitke papinskih i općekatoličkih interesa.²³

Primarni izvori za Brunov proces u velikoj su mjeri izgubljeni. Tek je 1942. godine kardinal Angelo Mercati objavio *Sažetak suđenja Giordanu Brunu*, sastavljen još godine 1598.,²⁴ a govorilo se da je do pronalaska 1940. g. namjerno zametnut. Sažetak (*Summarum*) je tipična inkvizicijska forma teksta u kojoj se kompiliraju kontroverzni izvaci i parafraziraju spisi optuženoga, bilježe u glavnim crtama njegovi odgovori na pitanja istražitelja, skupljaju iskazi svjedoka i slično. Takav sažetak se šalje na inkvizicijski sud (koji se ni ne susreće s optuženim) te se tamo odlučuje konstituirati li izrečeno i napisano herezu ili kakvu drugu vrstu stava protivnog vjeri ili Učiteljstvu, te se ocjenjuju izjave optuženoga: je li se pokajao, tvrdi li da zapravo takvo što nikad nije namjeravao formulirati, slaže li se da su tako izvedene tvrdnje heretične, ustraje li u pravovjernosti i istinitosti takvih i baš takvih stavova...²⁵

²³ McIntyre, 88-89

²⁴ Yates, F., *Giordano Bruno and the Hermetic Tradition*, Routledge, London, digitalno izdanje iz 2007., ch.XIX str 246 u pdf-u

²⁵ Neil Tarrant, „Censoring Of Science In Sixteenth-Century Italy: Recent (And Not-So-Recent) Research“, *History Of Science*, br. 52(1), Sage, London, 2014., str. 13

Iz *Sažetka*, naravno, ne možemo saznati ništa o događajima nakon 1597. godine, dok se izvori za kasnije razdoblje ne odnose nužno izravno na Brunov proces. Često se spominje osam tvrdnji oko kojih je kardinal Roberto Bellarmino, postavljen za inkvizicijskog suca 1599. godine, izgradio svoj napad na Bruna.²⁶ Nažalost, ne možemo točno reći koje su to tvrdnje, no većina autora smatra da imaju veze s postojanjem mnoštva svjetova, Trojstvom, seljenjem duša, reinkarnacijom, oduhovljenom tvari, proricanjem, Marijinim djevičanstvom, Pretvorbom i sl.²⁷ Naime, i u svojim djelima iznosi mnoge od tih stavova, pogotovo one panteističke i u vezi s veličinom i starošću svemira. U razgovorima s inkvizitorima priznaje i da je jeo meso na dane posta, slušao protestantske propovijedi, čitao zabranjene knjige.²⁸ To sve priznaje kao pogrešno, no ne želi se odreći svojih sumnji o Trojstvu i Kristovu božanstvu, vjerovanja u reinkarnaciju i beskonačnost svemira i sličnih stavova koje on možda ni ne može shvatiti kao odvojene od svojih promišljanja o prirodi stvorenoga. S druge strane inzistira na razlikovanju između svojih filozofskih stavova i pristajanja uz pravovjerni nauk.²⁹

U određenim je trenucima 1599. godine htio priznati pogrešnost svojih razmišljanja. U veljači i početkom rujna iste godine izražava volju za djelomičnim odricanjem od njih, u nadi da će spasiti goli život. Međutim 16. rujna šalje dopis papi u kojem odbije odreknuće od bilo kojeg od svojih heretičkih stavova.³⁰ Dana 20. siječnja 1600. godine donosi se presuda u kojoj se Bruna još jednom izopćuje³¹ i 8. veljače biva predan svjetovnim vlastima. Preporučuju blagost u provođenju kazne, bez prolijevanja krvi – što implicira spaljivanje.³² U tamnici ga opet posjećuju dominikanci u želji da si spasi dušu, kad je već propustio spasiti svoj ovozemaljski život. Nagovaraju ga da se pokaje i odrekne svojih stavova, no ovaj ne popušta.³³

Dana 17. veljače ga gradske vlasti javno spaljuju na Campo de' Fiore. Skinut do gola, sapetog jezika (neki kažu čak i jezika i nepca probodenih željeznim šiljkom) da ne bi hulio pred narodom, pružaju mu Kristovu sliku da se barem u zadnjem trenutku sjeti svoga Gospodina. Bruno okreće glavu od slike i ostaje prkosan do samog kraja.³⁴

²⁶ Blum, 102

²⁷ McIntyre, 90

Luigi Firpo, *Il Processo di Giordano Bruno*, Salerno Editrice, Rim, 1993., str. 312

²⁸ McIntyre, 81

²⁹ Blum, 104

³⁰ Firpo, L., *Il Processo di Giordano Bruno*, str. 340-341

³¹ Isto, 336-338

³² McIntyre, 92

Firpo, 351

³³ McIntyre, 96

³⁴ Isto, 95

Blum, 109

Avviso od 19. veljače otrovno, gotovo pa u Brunovom stilu, konstatira:

U četvrtak ujutro na Trgu cvijeća živ je spaljen gnjusni dominikanac iz Nole. Nepopravljivi heretik najgore vrste, sam je sebe tašto uvjerio u brojne dogme suprotne našoj vjeri, osobito što se tiče Djevice Marije i svetaca. Zlikovac je također ustrajao na smrti bez pokajanja. Govorio je da umire mučeničkom smrću te da će se njegova duša zajedno s dimom lomače uzdići u Nebesa. Do sada je već saznao je li bio u pravu oko toga.³⁵

Je li Giordano Bruno spaljen zbog svojih znanstvenih gledišta ili teoloških stavova – i danas se povjesničari, kao i svi ostali više ili manje stručni zaljubljenici u temu spore oko tog pitanja. Pitanje se pokušava i drukčije postaviti, u skladu s dubinom shvaćanja kasnorenesansnog gledanja na svijet.³⁶ Je li spaljen više zbog jednog ili zbog drugog? Koja je bila prvotna motivacija inkvizitora da ga gone, ako se od toga dvoga jedno uopće može takvim prikazati? U jednadžbu se uključuju i razmatranja o načinima međusobne povezanosti teoloških i prirodno-spekulativnih postulata kako u horizontu onoga što je Bruno pisao i govorio, tako i onoga što su prije svega inkvizitori iz toga mogli shvatiti.

Još uvijek se teško nazire područje rasprave o suđenju Brunu izvan dvaju tabora, sekularno-humanističkog (posprdniji bi rekli i scijentističkog) i katoličkog apologetskog (inkvizitorskog). Ovi prvi ga uzimaju za oca slobodnoga mišljenja, mučenika znanosti i junaka novog doba,³⁷ ovi drugi kao protuhu i svadljivca, nemuštog pseudofilozofa bujne mašte koji je dobio što ga je išlo. Naravno, jedan od ovih dvaju načina gledanja je općeprihvaćen, dok se drugoga sav kulturni svijet užasava. Ipak, čak se i u krugovima povjesničara-amatera polako nazire profinjenija razrada ovoga problema.

Firpo, 351

³⁵ Gatti, H., „The State of Giordano Bruno Studies at the End of the Four-Hundredth Centenary of the Philosopher's Death“, *Renaissance Quarterly*, br.54(I), Chicago University Press, Chicago, 2001., str. 252

Firpo, 356

³⁶ Usp. Tarrant

³⁷ „Svjetlonoša“, „Zašto ne postoji dan žrtava Katoličke crkve?“, index.hr, 17. veljače 2015., <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zasto-ne-postoji-dan-zrtava-katolicke-crkve/801869.aspx> (link provjeren 21. rujna 2016.)

3. ODJECI

Brunovi tekstovi ne mogu se shvatiti kao praćenje intelektualnih moda. Svejedno, mnoge njegove ideje su vrlo slične onima renesansnih neoplatonista.³⁸ On sam kaže da će se koristiti svakim pristupom, platonističkim kao i bilo kojim drugim, kako bi došao do istine. Njegov panteizam, vizija svugdje imanentnog beskrajnog Boga, koja ne pronalazi formalne metafizičko-ontološke hijerarhije, posve je totalizirajuća. Totalan je i raspon zakona po kojemu se sve ravna, možda ljudima neshvatljivog, ali ipak savršeno racionalnog.³⁹

Brunovi utjecaji mogu se uglavnom samo posredno pretpostavljati. Razlog za to je što u 17. stoljeću nije bilo uputno u Europi javno podržavati ljude osuđene za herezu. Onaj koji ga izravno spominje kao velikana je Johannes Kepler (1571.-1630.). O njegovim spekulacijama govori kao o bližima božanskom umu nego što su to Galileovi pothvati u konstrukciji teleskopa, jer on svojim unutarnjim aparatom pretpostavlja ono što Galileo tek može zabilježiti.⁴⁰ Baconov stav o svakoj čestici koja u sebi sadrži dah života paralelan je s Brunovim, kao i mišljenjima mnogih drugih mislilaca toga vremena. Bacon se, kao i Bruno, opire poštivanju autoriteta na osnovu drevnosti ili općeprihvaćenosti. Spinoza Boga vidi kao sveukupnost, slično Brunu koji ga smješta u sve, premda Spinoza s vremenom manje naglašava božju dobrotu i produhovljenost svijeta i počinje se više izražavati u mehanicističkim terminima. Da se ponovi, svi su ovi utjecaji vrlo diskutabilni jer se ne potkrepljuju izravnim odavanjima izvora ideja.⁴¹

Ovaj se rad ipak prije svega bavi odjecima Brunova suđenja i smaknuća, a i slučaj hoće da je povjesničaru puno produktivnije tražiti u kojim se kontekstima Brunovo ime pojavljuje, makar i kao puki simbol ili mjesto okupljanja oko nekakve ideje.

Bruno je do 19. stoljeća postao simbol otpora mračnjaštvu organizirane religije koja pokušava sebi podčiniti svako mišljenje. Njegove spekulacije su, kako se tvrdi, otvorile put posve novom načinu promišljanja svijeta u kojem su ljudi i Zemlja maknuti iz centra važnosti. S druge strane, njegove se aproprijacije onodobnih teorija i sustava objašnjavanja svijeta mogu shvatiti i kao vrlo nemušte, bez sustava i fokusa, više mističko-poetske negoli znanstveno

³⁸ Usp. Blum, Yates

³⁹ Usp. Blum

⁴⁰ Ingrid Rowland, „Science and Rhetoric: From Giordano Bruno's *Cena de le Ceneri* to Galileo's *Dialogue on the Two Chief World Systems*, u: Bloemendal, Jan (ur.), *Bilingual Europe - Latin and Vernacular Cultures, Examples of Bilingualism and Multilingualism c. 1300-1800*, str. 103

⁴¹ Blum, 109-115

upotrebljive. Ipak je razvidno da su njegova sudbina i njeni odjeci izvrsna ilustracija značaja ustrajanja u slobodi mišljenja.

Katoličkoj crkvi su trebala četiri stoljeća da izrazi žaljenje zbog okrutnoga ishoda suđenja Brunu, premda su i sami inkvizitori bili vođeni idejom služenja istini te su činili sve da mu sačuvaju život. Kardinal Angelo Sodano 2000. godine, na 400. obljetnicu smaknuća, izjavljuje da je smaknuće zasigurno tužna pojava, no da je Crkva bila u pravu u svojoj presudi.⁴² Pojedini blogeri javljaju da 2012. Katolička crkva, uz postavljanje digitalnog *Summaruma* i njegovih prijevoda na internet (do vremena pisanja ovoga rada ta je mogućnost, naravno, ukinuta), predstavlja mobilnu aplikaciju koja, među ostalim pogodnostima, omogućuje korisniku da vidi kip Giordana Bruna na Campo de' Fiori u plamenu ako u njega uperi kameru svoga pametnog telefona.⁴³

Zanimanje za Giordana Bruna i eksploatacija njegova lika i djela traju još i danas. Njegova smrt služi ne samo kao simbolički zalog slobode mišljenja, već i mnogima dala neoboriv dokaz izopačenosti kršćanstva ili Katoličke crkve. Ilustracije radi, Njemačka Zaklada Giordano Bruno nastoji skrenuti pozornost na štetan utjecaj religija u razvoju čovječanstva. Među svojim ciljevima ima preimenovanje javnoga praznika Uzašašća u Dan evolucije.⁴⁴

⁴² Angelo Sodano, Lettera Del Cardinale Segretario Di Stato, Angelo Sodano, Al Preside Della Pontificia Facoltà Teologica Dell'italia Meridionale In Occasione Del Convegno Dei Docenti Che Si Celebra A Napoli Il 17 Ed Il 18 Febbraio: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20000217_sodano-letter_it.html (link provjeren 21. rujna 2016.)

Charles Seife, "Vatican Regrets Burning Cosmologist", Science, online izdanje, 1. ožujka 2000.

<http://www.sciencemag.org/news/2000/03/vatican-regrets-burning-cosmologist> (link provjeren 20. rujna 2016.)

⁴³ Nepoznat autor, "Watch Giordano Bruno burn on your smartphone",

<http://www.thehistoryblog.com/archives/15160> (link provjeren 20. rujna 2016.)

⁴⁴ Nepoznat autor, "Campaigns that cause a stir", <https://www.giordano-bruno-stiftung.de/en/aktivitaeten/campaigns-cause-stir> (link provjeren 20. rujna 2016.)

4. ZAKLJUČAK

Ponavlja se, iz rada u rad, iz predavanja u predavanje, da povjesničar mora sagledavati vrijeme u njegovim vlastitim pojmovima. Kao što je prikazano, u slučaju Giordana Bruna to je iznimno teško. Upravo zato što se nitko ne može u renesansu uroniti dokraja, kao što se čovjek ne može dokraja uroniti niti u svoj sadašnji trenutak, suvremeni se istraživači još ne mogu potpuno složiti za što se njemu zapravo sudilo.

Vidljivo je da se u 16. stoljeću relevantni katolički teolozi nisu dosjetili nikakvog načina koji bi pomirio istinitost Objave i nova znanstvena otkrića i hipoteze. Vidi se i da su samog Bruna njegova promišljanja nužno dovodila do zaključaka o teološkim istinama. S jedne strane, dakle, kruti biblijski literalizam, a s druge nemogućnost ostavljanja dogme postrani.

U današnje vrijeme vrlo je teško, možda i nemoguće, shvatiti tu organsku povezanost svih grana intelektualnog posla. U vrijeme kad se sve kompartmentalizira teško je, zaista, zamisliti lančane reakcije u umovima i Bruna i inkvizitora. Nezahvalno je poput sportskog komentatora govoriti da jest ili nije moglo biti drukčije, na kraju krajeva takva priča je i iznimno neprofesionalna.

5. LITERATURA

Blum, Paul Richard, *Giordano Bruno - An Introduction*, Rodopi, Amsterdam/New York, 2012.

Gatti, Hilary, „The State of Giordano Bruno Studies at the End of the Four-Hundredth Centenary of the Philosopher's Death“, *Renaissance Quarterly*, br.54(I), Chicago University Press, Chicago, 2001., str. 252-261

Henry, John, „The Fragmentation Of Renaissance Occultism And The Decline Of Magic“, *History of Science*, br. 46, Science History Publications, Cambridge (UK), 2008., str. 1-48

Hutten, Morritz, „A new Cosmos – a novel Physics: The scientific reception of the heliocentric world view in the Renaissance“, prilog za Binational Heraeus Summer School “Astronomy from four perspectives” održanu u Heidelbergu u kolovozu 2013.

Lerner, L.S., Gosselin, E.A., „Galileo And The Specter Of Bruno“, *Scientific American*, br. 255(5), Holtzbrinck, New York, 1986., str. 126-133

McIntyre, J. L., *Giordano Bruno*, MacMillan&Co., London, 1903.

Rowland, Ingrid D., *Giordano Bruno: Philosopher/Heretic*, Farrar, Straus and Giroux, New York, 2008.

Spruit, Leen, “The Invention of Solitude: Giordano Bruno’s Self-Presentation in Speech, Works and Trial”, *Fragmenta*, br. 3, Brepols, Turnhout, 2009., str. 159-171

Tarrant, Neil, „Censoring Of Science In Sixteenth-Century Italy: Recent (And Not-So-Recent) Research“, *History Of Science*, br. 52(1), Sage, London, 2014., str. 1-27

Yates, Frances.A., *Giordano Bruno And The Hermetic Tradition*, Routledge, Abingdon, 1964.

5.1. INTERNETSKI IZVORI

Nepoznat autor, “Watch Giordano Bruno burn on your smartphone”,
<http://www.thehistoryblog.com/archives/15160> (link provjeren 20. rujna 2016.)

Nepoznat autor, “Campaigns that cause a stir”, <https://www.giordano-bruno-stiftung.de/en/aktivitaeten/campaigns-cause-stir> (link provjeren 20. rujna 2016)

Charles Seife, "Vatican Regrets Burning Cosmologist", *Science*, online izdanje, 1. ožujka 2000.

<http://www.sciencemag.org/news/2000/03/vatican-regrets-burning-cosmologist> (link provjeren 20. rujna 2016.)

Sodano, Angelo, *Lettera Del Cardinale Segretario Di Stato, Angelo Sodano, Al Preside Della Pontificia Facoltà Teologica Dell'italia Meridionale In Occasione Del Convegno Dei Docenti Che Si Celebra A Napoli Il 17 Ed Il 18 Febbraio:*

http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20000217_sodano-letter_it.html (link provjeren 21. rujna 2016.)

Stanley, Alessandra, "Honoring a Heretic Whom Vatican 'Regrets' Burning, *New York Times*, 18. veljače 2000., link: http://www.nytimes.com/2000/02/18/world/honoring-a-heretic-whom-vatican-regrets-burning.html?_r=0 (provjeren 20. rujna 2016.)

"Svjetlonoša", "Zašto ne postoji dan žrtava Katoličke crkve?", *index.hr*, 17. veljače 2015., <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zasto-ne-postoji-dan-zrtava-katolicke-crkve/801869.aspx> (link provjeren 21. rujna 2016.)